

Πρὸς ἐκτέλεσιν τούτου εἶναι τῷ ὄντι ἀναγκαῖον νὰ διαιρεθῇ ἡ Γεωγραφικὴ διδασκαλία εἰς περισσοτέρας περιόδους :

1) Ἐπειδὴ πᾶσα διδασκαλία πρέπει νὰ προβαίη βαθμηδόν, ἥτοι ἐκ τῶν εὐληπτοτέρων εἰς τὰ δεινότερα, καὶ ἐκ τῶν πρώτων βάσεων εἰς τὰς διεξοδικωτέρας πραγματείας, καθὼς ὁμολογεῖται ὑπὸ πάντων, καὶ ἐνεργεῖται εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Διὰ τί λοιπὸν νὰ μὴ διατηρῆται καὶ εἰς τὴν Γεωγραφίαν ἡ αὐτὴ τάξις; ἐν ᾧ καὶ εἰάν ἦτον αὐτὴ ἡ Ἐπιστήμη τόσο εὐληπτος, ὥστε νὰ τὴν μελετᾷ τις μόνον μίαν φοράν; καὶ νὰ τὴν μανθάνῃ ἐντελῶς, ἔπρεπε καὶ οὕτω νὰ μᾶς παρακινήσῃ ἡ εὐρυχωρία τῆς, νὰ ἐκλέξωμεν ἀπὸ τὴν μεγάλην αὐτῆς ἕκτασιν διὰ τοὺς πρωτοπέρους, μόνον τὰ ἀξιολογώτερα καὶ ἀναγκαιότερα ἀντικείμενα, διὰ νὰ μὴ ἐπιφορτισθῇ διὰ μιᾶς ὑπὲρ τὸ μέτρον ἡ μνήμη των.

2) Ὅτι εἰάν ἡ διδασκαλία τῆς Γεωγραφίας περιορισθῇ μόνον εἰς μίαν καὶ μόνην περίοδον, ἥτοι εἰάν ὅλα, ἕσα ὁ μαθητευόμενος πρέπει νὰ ἀκούσῃ, παραδοθῶσιν εἰς αὐτὸν διὰ μιᾶς, τότε προξενοῦνται ταῦτα τὰ ἀτοπήματα: α) εἰάν ἡ περίοδος ᾗναι ὑπερεκτεταμένη, τότε διὰ τὴν ἀπαντωμένην πολυχρόνιον μελέτην, θέλει προχωρεῖ ὁ Μαθητὴς εἰς τὰ ἔμπροσθεν, λησμονοῦν τὰ ὀπίσθεν, ὥστε διὰ νὰ τελειοποιηθῇ, πρέπει νὰ

γυμνασθῆ εἰς τὴν μελέτην αὐτῆς χρόνους πολ-
λούς. β) Ἐὰν δὲ ἦναι συντετμημένη, τότε θέ-
λει εἶναι ἑλλειπῆς εἰς τινὰ ἀναγκαῖα, τὰ ὅποια
κοινῶς παρατρέχοντες, ἀφίνουσιν εἰς τὰς κατα-
μόνας μελέτας τοῦ μαθητοῦ. γ) Ἐὰν πάλιν ἡ
παράδοσις τῆς Γεωγραφίας πάυση ἕως αὐτὴν τὴν
περίοδον, καὶ λείψῃ τελείως ἀπὸ τὰς ἐπομένους
κλάσεις — ἐπειδὴ κανεὶς δὲν ἀρνεῖται, ὅτι ἡ Γεω-
γραφία πρέπει νὰ παραδίδωται σχεδὸν εἰς τὴν
δωδεκατῆ ἡλικίαν, καὶ γενικῶς εἰς τὰς μικρὰς
κλάσεις — τότε ἀνοίγεται εἰς τὸν διδασκόμενον ἡ
εἴσοδος, διὰ νὰ καταβυθισθῆ εἰς μίαν αἰωνίαν
λήθην· ὁ δὲ ὑπερέχων κατὰ τὴν ἡλικίαν μαθητῆς
θέλει νομίζει τὴν ἐπιστήμην, ὡς μίαν ἐνασχολίαν
τῶν μικρῶν παιδίων, καὶ ἐκ τούτου νὰ μὴ ἐνα-
σχολῆται περαιτέρω εἰς αὐτὴν, ἀλλὰ νὰ τὴν κα-
ταφρονῆ· μόναι αἱ πᾶρακινήσεις καὶ νοουθεσίαι τοῦ
διδασκάλου δὲν δύνανται νὰ βοηθήσωσιν. δ) Ἐὰν
δὲ ἡ ἰδία περίοδος ἐπαναληφθῆ πολλάκις, τότε
ἡ συχνὴ ἐπανάληψις θέλει προξενήσῃ τῷ μαθητῇ
ἀηδίαν, καὶ ἐπομένως θέλει ἐξαλείψει ὅλην του
τὴν προσοχὴν: διότι αὐτὸς θέλει νομίζει, ὅτι
ὅλα τὰ ἐξεύρει: ἐπειδὴ καὶ τὰ ἤκουσεν ὅλα· ἔάν
δὲ τῷ ὄντι τὰ ἐξεύρη, θέλει ματαιῶνει τὸν και-
ρὸν του· εἶδὲ καὶ τὰ ἐξεύρει ἐπιπολαίως, θέλει
ἀκούει μόνον μὲ τὸ ἕνα αὐτί: ἐπειδὴ εἰς τὴν
ἐπανάληψιν ὁ μαθητευόμενος δὲν ἔχει ἐκεῖνον τὸν
διερέθισμὸν τῆς περιεργείας, μὴ ἐλπίζων νὰ ἀκού-
σῃ τι νέον. Καὶ οὕτως ἡ Γεωγραφικὴ διδασκα-

λία, ἥτις διὰ μιᾶς ἐξαντλεῖ ὅλα, ὅσα πρέπει νὰ διδαχθῶσι τῷ μαθητῇ, δὲν δύναται νὰ προξενήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίζομένην ὠφέλειαν.

Ἡ δόξα, τὸ νὰ διαιρεθῇ ἡ Γεωγραφικὴ διδασκαλία εἰς τινὰς περιόδους, εἶναι τόσο κοινὴ, βεβαία καὶ ὁμολογουμένη ὑπὸ τῶν εἰδημονεσάτων ἀνδρῶν, ὥστε αἱ κατὰ μέρος ἀνθιστάσεις τῶν ὑπεναντίων δὲν εἶναι ἱκαναὶ νὰ τὴν ἀναιρέσωσι.

Τούτου πρῶτοθεντός, βλέπομεν εὐθὺς, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρέπει νὰ προσέξωμεν εἰς τὰ βοηθητικὰ μέσα διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Γεωγραφίας· πλὴν μέχρι τοῦ νῦν πολλὰ ὀλίγην προσοχὴν ἔδωκαν εἰς αὐτά: ἐπειδὴ δὲν ἐφάνησαν ἀκόμη τοιαῦτα βοηθητικὰ μέσα, ὥστε νὰ προχωρῶσιν ἐναρμονίως καὶ βαθμηδὸν ἀπὸ τοῦ εὐλήπτου εἰς τὸ δεινόν, ἀπὸ τοῦ ἀξιολογωτάτου εἰς τὸ χρήσιμον, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀφεύκτου εἰς τὸ ὠφέλιμον· ὥστε πάντοτε ἡ προηγουμένη διδασκαλία νὰ χρησιμεύῃ πρὸς βάσιν καὶ προπαρασκευὴν τῆς ἐπομένης, καὶ ἡ ἐπομένη πρὸς ἀναπλήρωσιν καὶ τελειοποίησιν τῆς προηγουμένης, ὅ,που καὶ λογικῶς ἀποδεικνύεται.

Τὰ βοηθητικὰ μέσα γενικῶς εἶναι δύο: βιβλία, καὶ γεωγραφικοὶ πίνακες. Ἐὰν παρατηρήσῃ τις καὶ τὰ δύο αὐτὰ εἶδη τῶν βοηθητικῶν μέσων, τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἐκδοθέντα, θέλει πληροφορηθῆ, ὅτι καὶ τὰ δύο ἀκόμη δὲν εἶναι ἀνάλογα μετὰ τὸν

σκοπόν, καὶ ὅτι εἰς τὰ περισσότερα χωρὶς κανέ-
να στερεὸν σύνδεσμον καὶ σκοπόν, τάττεται ἡ μία
περίοδος μετὰ τὴν ἄλλην, καὶ ἀφίνουσι μόνον εἰς τὴν
φροντίδα καὶ τὸν κόπον τοῦ διδασκάλου, τί νὰ ἀνα-
βάλη καὶ τί νὰ διδάξη, ἀφορῶν εἰς τὸν σκοπόν τῶν μα-
θητῶν· καὶ ὅτι αὐτὰ τέλος πάντων ματαιώνουσι διὰ
τούτου τοὺς κόπους, καὶ τοῦ ἐπιτηδειοτάτου δι-
δασκάλου· ἐπειδὴ ὅταν ἔχωσιν αὐτὰ οἱ μαθηταὶ ἀ-
νά χειράς, εἶναι ἀδύνατον νὰ διακρίνη ὁ διδάσκα-
λος τὸ ἀνήκον εἰς τὴν πρώτην περίοδον, καὶ νὰ
ἀναβάλη τὸ ἀνήκον εἰς τὴν δευτέραν.

Ἄλλὰ πρὸς σαφεσέραν ἀπόδειξιν τούτων θε-
λει θεωρήσομεν ἐν τοῖς ἐφεξῆς.

1) Ὅποιαν ἔχθεσιν πρέπει νὰ ἔχωσι τὰ Γεω-
γραφικὰ βιβλία καὶ οἱ πίνακες, διὰ νὰ ἐξάγη-
ται ἀφ' ἐκάστης περιόδου ἡ ἀπαιτούμενη ὠφέλεια·
καὶ

2) Ἐὰν τὰ μέχρι τοῦ νῦν ἐκδοθέντα σχολα-
σικὰ βιβλία καὶ οἱ πίνακες εἶχον τὴν τοιαύτην
ἁρμονίαν, ἢ εἰ μὲν ἔτι τίποτε πρὸς βελτίωσιν
τῶν σχολείων, καὶ τῆς Γεωγραφικῆς διδασκαλίας
ἐν γένει.

Ἐὰν ἀναμφιβόλως ἀποδεικνύεται, ὅτι πρὸς
παράδοσιν τῆν Γεωγραφίας χρειάζονται πολλαὶ
περίοδοι, ἔπεται καὶ τὰ βοηθητικὰ μέσα νὰ ᾖναι

ἀναλόγως μὲ αὐτὰς συντεταγμένα, ἥτοι διὰ πᾶσαν περίοδον πρέπει νὰ γίνῃ ἰδίον διδακτικὸν βιβλίον, καὶ Γεωγραφικοὶ πίνακες· καὶ ἐντεῦθεν κατὰ φυσικὸν λόγον προκύπτει τὸ πρόβλημα, τὸ, εἰς πόσας περιόδους πρέπει νὰ διαιρεθῇ ὅλη ἡ διδασκαλία.

Τοῦτο τὸ πρόβλημα δὲν δύναται νὰ διαλυθῇ, εἰάν δὲν παρατηρηθῇ ὁ ὑποθεθεὶς σκοπὸς τοῦ μαθητοῦ, καὶ ἡ διαταγὴ τῶν σχολείων. Ὁ σκοπὸς τοῦ μαθητοῦ διακρίνεται οὕτως: ὁ μαθητὴς, ὅστις σκοπεῖ νὰ γίνῃ κυρίως πεπαιδευμένος, πρέπει νὰ διακρίνηται ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅς τις σκοπεῖ νὰ γίνῃ φιλόλογος καὶ εἰδήμων, καὶ ἀπὸ τούτους ὁ θέλων νὰ γίνῃ ἠθοπεποιημένος πολίτης. Ὁ κυρίως γενησόμενος πεπαιδευμένος ὁποιασδήποτε μαθήσεως, χρειάζεται μίαν συστηματικὴν ιδέαν ὅλων ἐκείνων τῶν Ἐπιστημῶν (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ Γεωγραφία εἶναι ἀφευκτος) αἱ ὁποῖαι εἶναι βᾶσις τῆς γενικῆς Ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν σκοπεῖ διὰ νὰ ἐπαγγέληται. Αὐτὸς λοιπὸν χρειάζεται παλαιὰν, νέαν, πολιτικὴν, φυσικὴν καὶ μαθηματικὴν Γεωγραφίαν, ὥστε τῷ εἶναι ἀναγκαῖα μίᾳ τριπλῇ περίοδος. Φιλόλογους καὶ εἰδήμονας ἐνοῶ τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ζῶσι μὲ ὑπέληψιν καὶ βαθμὸν εἰς τὰ ὑποσατικάτων, ἢ τοὺς ἐπέχοντας τοὺς ἀνωτάτους βαθμοὺς τῆς πόλεως, τοὺς αὐλικούς, τοὺς ὀφφικιάλους, τοὺς τοκιστάς, τοὺς εἰς μεγάλα καὶ ἐκτεταμένα ἐμπόρια καταγα-

νομένους πραγματευτάς και τοὺς τεχνίτας τῆς πρώτης τάξεως : ἐπεὶ δὴ ὅλοι αὐτοὶ κατὰ τοὺς παρόντας καιροὺς πρέπει νὰ ἔχωσι μίαν βάσιμον γνῶσιν τῆς νεωτάτης Γεωγραφίας, και κατ' ἐξοχήν τοῦ πολιτικοῦ μέρους αὐτῆς · ταύτην δὲ τὴν γνῶσιν αὐτοὶ δὲν δύνανται ἀλλέως νὰ ἀποκτήσωσιν, εἰ μὴ μὲ μίαν διπλὴν περίοδον. Ὁ δὲ ἠθοποιούμενος πολίτης δύναται νὰ διδαχθῆ εἰς μίαν περίοδον.

Εἶναι ἄραγε — μοὶ συγχωρεῖτε διὰ τὴν παρέκβασιν τοῦ λόγου : ἐπεὶ δὴ θέλω ἐδῶ νὰ ἀποδείξω πόσον εἶναι ἀναγκαία εἰς τοὺς ἡμετέρους καιροὺς ἡ εὐρύχωρος και λεπτομερὴς γνῶσις τῆς Γεωγραφίας — εἶναι ἄραγε ἡ μελέτη τῆς Γεωγραφίας τόσον ἀξιόλογος και ἀναγκαία, ὥστε νὰ νομίζεται ἓνα κεφαλαιῶδες μέρος τῆς διδασκαλίας τῶν νέων παντὸς ἠθοπεποιημένου βαθμοῦ ; βεβαιότατα ! ὅλοι οἱ χαρακτηρισμένοι ἄνδρες ὅλων τῶν βαθμῶν δοξάζουσιν οὕτως : ὥστε διὰ τοῦτο μόνον ἦτον ἀναγκαία, και ἐὰν ἦτον και μία πρόληψις ἡ τοιαύτη δόξα. Εὐρέθησαν ναι ἄνδρες ὑψηλῶν βαθμῶν, οἱ ὅποιοι ἐσεροῦντο ἐπίσης και αὐτὴν και τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας, ἀλλ' ἐν ᾧ αὕτη ἡ ἐλλειψις δὲν ἐπροξένει εἰς αὐτοὺς καμμίαν σολήν, οὔτε καύχημα, ἐν ᾧ αὐτοὶ μάλιστα ἠδημόνου διὰ τοῦτο, ποῖος θέλει τολμήσει νὰ ἐλπίσῃ, ὅτι τὸ παιδίον διὰ μόνων τῶν προτερημάτων τοῦ φυσικοῦ του πνεύματος, χωρὶς τῶν ἐπιστημῶν, δύναται

ται νὰ εὐτυχῆσῃ; ποῖος δὲν προκρίνει, ὅταν ἐμ-
βαίνη εἰς τὸν βαθμὸν, τὸν ὁποῖον ἢ τύχη καὶ ἢ
τόλμη τοῦ προσφέρει, νὰ ἔχη ὅλας ἐκεῖνας τὰς
γνώσεις, τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ βαθμὸς δικαίως ἀ-
παιτεῖ, παρὰ νὰ ἦναι ἀμαθὴς, καὶ διὰ τούτου
νὰ δείχνῃ εἰς τὸν κόσμον, ὅτι αὐτὸς ὄχι διὰ τὴν
ἀξιοῦτά του, ἀλλὰ κατὰ τύχην καὶ ἀνελπίσως
τὸν ἀπέκτησε; τὸν ὁποῖον ἂν καὶ μὲ τοὺς κό-
πους τοῦ ἀποκτήσῃ, πλὴν θέλει ἀποδείξῃ διὰ τού-
του, ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι βραβεῖον μιᾶς ἐπιμελοῦς με-
λέτης, ἀλλὰ καρπὸς μιᾶς φύσει πνευματώδους κε-
φαλῆς, ἣτις τὸν ὠδήγησε πολὺ εἰς αὐτὸ, ἢ τῆς
συρροῆς πολλῶν τυχηρῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων·
ὥσε δι' ὅλα αὐτὰ ἤθελε γνωρίζῃ χάριτας μόνον
εἰς τὴν βοήθειαν τῆς Προνοίας.

Ἐγὼ δὲν θέλω νὰ γράψω ἐδῶ περὶ τῶν ὠ-
φελειῶν τῆς Γεωγραφίας, καθὼς κοινῶς ὁμιλοῦσιν
εἰς τὰ προοίμια τῶν γεωγραφικῶν συγγραμμά-
των· ἀλλὰ θέλω ἀναφέρει μόνον τὰς ἐφεξῆς
τρεῖς οὐσιώδεις περιστάσεις τοῦ καιροῦμας.

I) Ἡ νῦν οὕτω ἐκτανθεῖσα φιλολογία, καὶ
αἱ δι' αὐτὴν συζηθεῖσαι ἑτερικαὶ διατριβαὶ σχε-
δὸν καὶ διὰ τοὺς ἀπλουτέρους ἀνθρώπους, καθ'
ἐκάστην αὐξάνουσι, τρεφόμεναι δι' ἑνὸς πλήθους
εἰδήσεων, ἐφημερίδων, δημοσίων προγραφοῶν, μυθι-
σοριῶν, μυθομίχτων Ἱστοριῶν, παντοίων ἐγχειριδί-
ων, δημοσίων συγγραμμάτων, διορθουμένων κα-

λευδαρίων καὶ ἄλλων πολλῶν. Ὅλα αὐτὰ τὰ συγ-
 γράμματα, τὰ ὅποια ρέουσιν ὡς ἓν ἕνας μέγας
 ποταμὸς μεταξὺ τοῦ λαοῦ, καὶ ῥοφεῖται ὑπ'
 αὐτοῦ μὲ προθυμίαν, τότε γίνονται εἰς αὐτὸν
 εὐκατάληπτά καὶ ὠφελιμὰ, εἰάν οἱ ἀναγινώσκον-
 τες ἔχωσι τινὰς ἰδέας τῆς Γῆς καὶ τῶν βασιλείων
 αὐτῆς, τὰς ὁποίας εἰάν δὲν ἀποκτήσουν εἰς τὰ
 σχολεῖα, πασχίζουσι μετὰ ταῦτα ἐπιπόνως, ἐ-
 ξοδεύοντες τὸν καιρὸν αὐτῶν, διὰ νὰ βοηθηθῶσιν
 ὅπως δύκωνται. Πρὸ ὀλίγου καιροῦ εἶδα εἰς ἑνὸς
 χωρικοῦ ὁσπήτιον ἕνα γεωγραφικὸν πόνημα, τὸ
 ὅποιον ὁ χωρικός ἐξευρε σχεδὸν ὅλον ἀπὸ εἰ-
 θους, καὶ ἕνα παλαιὸν Γοφμάνικὸν πίνακα τῆς
 Εὐρώπης, εἰς τὸν ὅποιον ἐξευρε νὰ διακρίνη κα-
 λῶς, ὅσα ἔμαθε εἰς τὸ βιβλίον. Τώρα λοιπὸν εἶ-
 ναι ὑψηλὸς καιρὸς, ὥς εἰς πρέπει εἰς τὰ σχολεῖα
 μας σχεδὸν καὶ τὰ μικρότατα νὰ φροντίσωμεν
 περὶ τῆς Γεωγραφικῆς διδασκαλίας, διὰ νὰ μὴ
 ἀναγκάζωμεν περισσώτερον τὸν περίεργον πολί-
 την, νὰ μεταιοπονῆ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα, καὶ με-
 τὰ τοσοῦτους κόπους νὰ ἀποκτᾷ μίαν ἑλλειπῆ,
 σφαλερὰν καὶ σκοτεινὴν εἶδησιν τῆς Γεωγραφίας.

Οἱ ἄνθρωποι τῶν ὑψηλοτέρων βαθμῶν, καὶ
 εἰάν κακῆ τύχῃ δὲν ἤθελαν εἶναι ἱκανοὶ νὰ γνω-
 ρίσωσι τὰς μεγάλας ὠφελείας, καὶ τὸ ἄφευκτον
 ταύτης τῆς Ἐπιστήμης, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἤθελε τοὺς
 φθάσουν, ἢ καὶ τοὺς ὑπερβῶσιν ἄνθρωποι κατω-
 τέρου βαθμοῦ, θέλει βιασθῶσι νὰ γνωρίσωσι τὴν

ανάγκην αὐτῆς, ὥστε νὰ ἐνασχολῶνται εἰς αὐτὴν προθύμως.

2) Ὁ Παρὼν καιρὸς μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι πρέπει ἀφεύκτως νὰ ἔχωμεν μίαν πλήρη γνῶσιν τῆς Γεωγραφίας. Αὐτὸς εἶναι ὁ αἰὼν τῶν ἀνακαλυπτικῶν περιηγήσεων, ὅς τις ποτὲ δὲν ἦτον, καὶ εἰάν αἱ ἀνακαλύψεις νέων τόπων ἔλαβον τέλος, οὔτε θέλει σταθῆ. Βέβαια εἶναι ἤδη τριακόσιοι χρόνοι, ἀφ' οὗ ἔγιναν αἱ ἀνακαλύψεις τῶν ἀξιολογωτάτων τόπων, τὰς ὁποίας ἕνας Εὐρωπαῖος ἐδύνατο νὰ κάμῃ, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐγέννησαν μίαν μακρὰν σειράν ἀνελπίστων καὶ θαυμασίων εὐρέσεων, διὰ τὰς ὁποίας καὶ οἱ δύο κόσμοι ἐθαύμαζον. Πλὴν ὅλαι αὐταὶ αἱ περιηγήσεις, σχεδὸν καὶ κατὰ τοὺς ἡμετέρους καιροὺς, ἀπίελεπον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ Ἠλούτου καὶ τῆς δυνάμεως· ἡ δὲ αὐξήσις τῆς Γεωγραφίας ἦτον τόσον μακρὰν ἀπὸ τὸν σκοπὸν τῶν ἀνακαλυπτῶν, ὥστε ὅποιος τόπος δὲν περιεῖχε τίποτε νὰ προσφέρῃ θυσίαν εἰς τὴν πλεονεξίαν αὐτῶν, ἢ νὰ εὐκολύνῃ τὸν εἰς αὐτὴν δρόμον, ἐκρίνετο ἀνάξιος τῆς ἀνακαλύψεως, καὶ ἔτι μᾶλλον τῆς λεπτομεροῦς ἐξετάσεως, καὶ τῆς διεξοδικωτέρας περιγραφῆς. Μόνον εἰς τὰς ἰδικὰς μας ἡμέρας, τὰς ἡμέρας τοῦ φωτισμοῦ, διὰ τὸ ἀληθὲς καλὸν τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν τῆς ζωῆς, καὶ διὰ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν ἐνὸς κεκοσμημένου πνεύματος, ἐξέπεμψαν βασιλεῖς καὶ γένη ἀνθρώ-